

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

J. Lõo, R. Rägo, M. Taevere, O. Tief, J. Uluots.

Sisu:

III. Õigusteadlaste päev, Tartus, 23. ja 24. aprillil (järg). — Kohtute tegevus 1923 aastal — K. Parts. — Kas on Kohtuministeeriumi tarvis (jutuajamine kohtuminister hra R. Gabreliga). — Riigikohtu tegelus. — Lisa: 1923 a. Riigikohtu otsused, lhk. 49–80.

III. Õigusteadlaste päev, Tartus, 23. ja 24. aprillil.

24. aprillil. *)

24. aprillil 1924. a. kella 16⁴⁰ kuni kella 18¹⁰ vältas K. Grau referaat: „Kinnihoiu-karistuse sooritus-süsteem“.

Ajaloo andmed tõendavad, et juba muistses minevikus, algastmetel seisvate rahvaste juures tuntud olid kinnihoiu-karistus ja kinnihoiu-paigad, vanglad; kuid kavakindla teadusliku uurimise osalisteks said need alles paarisaja aasta eest. Kinnihoiu-karistus ja vanglateolud (Gefängniswesen) on oma edenemise teel alati sammu astunud kriminaal-õiguse arenemisega. Niikaua kui kriminaal-õigus põhjenes kättemaksu, -tasu printsüüpidel ning karistuses nähti peaaesjalikult kuritegijate hävitamist ja jäädavalt ühiskonnast kõrvaldamist, etendab vangistus karistuste hulgas, mille läbi kergemini ja rutemini võib mainitud sihile pääseda, kõrvalist osa. Peaaesjalikult võeti tol ajal vangistus tarvitusele abinõuna, kuritegijalt võimalus võtta end kohtu poolt määratud karistuse eest

kõrvale hoida. Peakaristusena tunti kuritegija surmamist, kehariket ja peksmist.

K. Krohne tähendab omas „Lehrbuch der Gefängniskunde“: „Dieser Wetteifer des weltlichen und geistlichen Richters hat es dahin gebracht, dass es kaum irgendein Stück des menschlichen Körpers gab, welches nicht zum Gegenstand des Strafvollzugs gemacht war. Der Rücken und dessen verlängerng verfiel der Peitsche, die Füße dem Block, die Augen, Zunge, Ohren und Nase dem Messer, die Hand dem Beile, die Stirn dem Brandeisen, der Hals dem Strang und Richterschwert, der ganze lebende Körper wurde auf dem Scheiterhaufen verbrannt, auf dem Rade zertrümmert, ins Grab oder ins Wasser versenkt“.

Sääraste karistusviiside maksvusel ei võinudki vangistus mingit tähtsat osa etendada, vaid ta võeti tarvitusele kui abinõu eelnimetatud karistuste täideviimiseks, või nähti vangistuses eneses kurjategijate pikaldast hävitamist. Sellest seisukohast

*) J. Uluotsa referaadi toome järgmises numbris.

välja minnes ei pandud ka vanglate ehituse ja sisseseade peale mingit rõhku. Kinnihoiu-paikadena võeti tarvitusele vanad lagunenud lossid, raekodade keldrid, mahajäetud kloostrid ja kindlused. Sanitaarselt elamiseks täiesti kõlbmatud, rõsked ja mustad ning ilma igasuguse ventilatsioonita. Tõetunnistajatena endiste vanglate viletsustest seisavad veel tänapäevani muuseumi varana: Tower Londonis, Dogenpalee keldrid Veneetsias ja Nürnbergi raekoja keldrid, mis kõik kõnelevad ärarääkimata viletsusest, mida vangid on pidanud neis üle elama, ning mille kohta K. Krohne tähendab, et „gegen das Gefängnis des Mittelalters ist der Galgen eine Barmherzigkeit“ (Lehrb. der Gefängniskunde S. II). See kurb ja piinarikas seisukord valitseb Lääne-Euroopa vanglates 16. aastasajal veel täies ulatuses. Alles 17. aastasajal hakatakse vangide peale teisiti vaatama. Neis ei nähta mitte ainult piinale ja pikaldasele hävimisele määratud subjekte, vaid teatavat tasuta tööjõudu, mida võidakse üldkasulikkude tööde peale, nagu: kindluste ehitamiseks, galeeridele sõudjateks ja mäekaevandustesse töölisteks ära kasutada. Sellega pääseb karistussüsteemi nõndanimetatud utilitaarne printsip, mis peagi domineerivat osa hakkab edendama. Ühtlasi sellega seatakse terroristliku piinamise ja mehaanilise kahjutukstegemise kõrval üles vangide parandamise põhimõtte. Hollandis asutatakse sunnitöö-majad, kus vangisid pannakse kindla korra maksvusel raskeid töid tegema. Kuid kõigi nende uuenduste peale vaatamata jäi vanglates 17. aastasajal valitsema piiramata valitsus.

Carpzov, Oldekop, Bonavita j. t. kirjeldavad vanglat (Kerker) kui poena omnium miserrima atque molestissima; carceris squalor contra naturalem aequitatem, genus servitutis sepultura vivorum.¹⁾ Van-

gikambri õhku, squalor carceris, tarvita-takse kui piinamis abinõu¹⁾.

Kõik on vanglas üheskoos: hullud, pidalitõbised, vaimuhaiged, lõplikult hukkaläänud ja juhuslikud kurjategijad, noored ja vanad.

„Mit einem Wort, das Gefängnis ist Kloake, Verbrecherschule, Bordell, Spielhalle und Schnapskneipe, nur nicht eine Anstalt im Dienste des Strafrechts zur Bekämpfung des Verbrechens“, tähendab K. Krohne²⁾.

Vangidega käidi ümber kui loomadega. Nad olid antud ilma kaitseta täielikult vangimaja ülemate meelevalla alla. Olgu küll, et seaduseandjail, kohtunikel ja võimukandjail ametnikel teada oli eespoolkirjeldatud, vangimajades valitsev viletsus ja toorus 17. ja isegi 18. aastasajal, kuid selle peale vaatamata ei võetud vanglates suuremaid uuendusi ette ega püütud seal põhjalikke parandusi läbi viia. Sarnane seisak vanglate arenemise ajaloos tuleb peaaesjalikult kirjutada selleaegsete klassivahede kontosse. Kõrgem seltskonnakiht vaatas põlgusega alama rahva peale, kelle hulgast vanglate kodanikud rekruteerusid. Kõrgem kiht, aristokraatiaga eesotsas, kuhu kuulusid seaduseandjad ja kohtunikud, ei lugenud vaeva väärt vangimajade ja nendes kinnihoidavate eest hoolitseda. Alles kaheksateistkümnenda aastasaja lõpul loovad filantroopilised ehk humanistlikud ideed lõkkele ja pääsevad sotsiaalses elus ühel või teisel kujul võidule. Humanistlikkude voolude mõjul kaovad ühiskonna kihtide vahelised ülepääsmatud vaheseinad ja lõhed. Alam rahvakiht omandab inimlikud õigused ja tunnustatakse seaduse ees ülemkihiga üheõiguslikeks. Neil alustel rajatakse kriminaalseadus eespooltähendatud uutele põhimõtetele. Sellega käsikäs sammub terve karistussüsteem. Karistuseviisid muutuvad vastavalt krimi-

1) Holzendorff, Handbuch des Gefängniswesens, I B. 85.

1) P. Pollitz, Strafe und Verbrechen, 6.

2) K. Krohne, Lehrbuch der Gefängniskunde, 22.

naalseadusele ikka rohkem ja rohkem pehmemaks, inimlikumaks. Kõige pealt ei nähta kurjategijas enam ainult maksva seadusliku korra rikkujat, ühiskonna vaenlast, vaid kurjategija peale vaadatakse kui õnnetu peale, keda ümbritsevad elutingimused on kõlbmatule teele saatnud. Iga kuritöö tekkimises tunnistati ka ühiskond teataval määral süüdlaseks. Sellepärast nõuavad mainitud voolu esindajad, et karistus peaks selleks kaasa aitama, et õnnetuid hädast päästa ja niisugustesse elutingimustesse viia, kus nad tulevikus kuritegevusele korduvalt enam ei anduks. Sellest seisukohast välja minnes tekkis hädatarvidus uutele nõuetele vastavat vanglate sisseseadmist ja korraldust luua.

Pioneerina vanglate olukorra parandamise ja ümberloomise suhtes uutel põhimõtetel tuleb üngimata inglasi John Howard'it lugeda, kes kaheksateistkümnenda aastasaja 70. aastail Inglismaal ja kogu Euroopas vanglate viletsust tundma õppis. Järeleandmatult, raugemata jõuga astus ta sel ajal vanglates valitseva olukorra vastu võitlusse ja tõi enla kirjatöösdes kristallselgelt, varjamatult ja tõetruult kõiki kultuuri-ilma inimkonnale lubamatuid, vanglates valitsevaid, varjukülgi: mustust, roojust ja toorust avalikkuse ette ning nõudis kindlal sõnal, et säherdune mitteinimlik kord, kus inimest loomast halvemaks peetakse, viibimata kõrvaldataks. John Howardi poolt vanglate suhtes algatatud uuendused leidsid Inglismaal ning kogu Euroopas vastukõla ja vangide seisukorra parandamise peale hakati suuremat rõhku panema ning tarvilisi ajakohaseid uuendusi läbi viima. Põhimõtted, mis selle juures lähtekohaks võeti, olid igal pool järgmised:

Karistuste hulgast tuleb mitteinimlik julmus kõrvaldada, kinnihoidmise puhul ei tohi lubada kurjategijaid ühte koondata, vangide peale tuleb kõlblist ning religioosset mõju avaldada ja kõige selle läbi püüda ühiskonna vaenlast — kurjategi-

jat — kõlvuliseks ning kasulikuks ühiskonna liikmeks ümber kasvatada.

Selles suunas asusid 18. aastasaja lõpul ja 19. aastasaja algul kõik kultuuririigid vanglate reformi läbiviimiseks tööle.

Mõnes kultuuririigis suudeti mainitud põhimõtetele rajatud süsteem lõpuni läbi viia, teistes tehti algust, kuid lõpule ei jõutud, ja terve reform lõppes esialgsete katsetega, ilma et mingit kindlat süsteemi oleks suudetud ellu viia. Viimaste hulka kuulub ka Suur-Venemaa kelle alamana eesti rahvalgi just neil reformide ja uuenduste ajajärkudel tuli elada. Venemaal ei suudetud 19. ja isegi 20. aastasajal kuni ilmasõjani mingit süsteemi vanglaste suhtes läbi viia, mis õige palju küll sellega seletatav on, et tol ajal Venemaa kriminaal-seadusandlus ajaga sammu ei suutnud käia ja ajanõuetele ikka sandina tagant järele lonkis, kord ühele, kord teisele põhimõttele toetudes. Ei ole aga riigis maksev seadus kindlaprintsiibilisele alusele rajatud, siis ei või ka ühisest väljaarenenud karistussüsteemist juttu olla, sest viimane toetub täielikult kriminaalseadustikus ettenähtud karistuse-põhimõttele. Seepärast on ka süsteemitus meie praegustes vanglates täielikult seletatav ajaloolise minevikuga.

Et aga tol ajal Venemaal rajajärsetes maakondades vangimajade olukorra parandamise peale veel kaugelt vähem rõhku pandi kui pealinnas ja teistes suuremates tsentrumites, siis jäi ka suurem osa meie maal asuvaist vanglaist vanale alusele ja vana viisi, pea ilma ühegi uuenduseta edasi. Eesti Vabariigi vangimajad on suuremalt jaolt vanad, ajast ja arust läinud ehitused. Arusaadav, et säärane Vene tsaaririigilt saadud parandus on meie kultuur-sotsiaalsetele elunõuetele täiesti kõlbmatu ja vastuvõetamatu.

Kui meie vanglaid ajaloo vaatekohalt hinnata, siis asuvad nad praegu selles edenemisjärgus, kus nad Lääne-Euroopas olid umbes pooleteise-saja aasta eest.

Kõige pealt puudub meie praegustes vangimajades kavakindel kinnihoide-süsteem ja järjekindlus. Meie vanglad kujutavad enesest vana ja ärakulunud riidet, mis iga-suguste paikadega lapitud, mis aga nü-võrt pude on, et iga väikesegi liigtuse puhul rebeneb. Siin mingit kindlat süs-teemi luua ja ellu viia on alljärgnevail põhjusil täiesti võimatu. Esiteks puudu-vad meil selleks vastavad ja ajakohased vangimajad. Kõik maakonna kinnihoide-kohad asuvad juhuslistes ehitustes, välja arvatud Pärnu linna ja maakonna vangimaja ja Valga naisvangimaja, mis vähe-malt vanglana on ehitatud, olgugi et ilma kindla eesmärgita. Suuremalt jaolt aga on meie vangimajad vanad kiviehitused, mitmed neist üle saja aasta vanad. Kamb-rid väikesed, pimedad ja rõsked, sani-taarnõuetele vastuvõetamatud. Suuremad ruumid mõni kord jälle liiga suure hulga vangide jaoks arvatud. Mingit kindlat plaani pole vanglates, kui juhusliselt sel-leks tarvitusele võetud hoonete juures, läbi viidud, mille tõttu vangide järele val-vamine on raske ja nõuab palju rohkem tööjõudu, mis aga vanglate ülevalpida-mise kulused suurendab.

Kui aga veel arvesse võtta, et prae-gusel ajal meil vangide arv märksa suu-rem on kui vanglates normaalkohti, siis muutub vanglate seisukord äärmiselt vi-letsaks.

Viimaste andmete järele.

7. aprillist 1924 a.

oli Vabariigi vangimajades normaalkoh-tade ja vangide arv järgmine:

	Normaal-kohtade arv	Mahutatud vangide arv
Tallinna kesk-vangim.	meesterahvaid naisterahvaid	784
	Kokku . 623 . .	784
Tartu aresti- ja vangim.	meester. 151 . . naister. 38 . .	307 60
	Kokku . 189 . .	367
Pärnu vangimaja	meester. 87 . . naister. 14 . .	171 18
	Kokku . 101 . .	189

Võru vangimaja	meester. 42 . . naister. 19 . .	182 27
	Kokku . 61 . .	209
Viljandi vangimaja	meester. 20 . . naister. 2 . .	78 16
	Kokku . 22 . .	94
Tallinna karist vangim.	meester. naister.	
	Kokku . 181 . .	209
" eeluurim. vangim.	meester. 66 . . naister. 30 . .	124 91
	Kokku . 96 . .	215
Haapsalu vangimaja	meester. naister.	
	Kokku . 44 . .	87
Rakvere vangimaja	Kokku . 60 . .	116
Paide vangimaja	Kokku . 38 . .	44
Valga vangimaja	Kokku . 160 . .	132

Need arvud kõnelevad iseenda eest ja näitavad, kui suur ruumipuudus praegu vanglates valitseb. Kui lähemalt tutvuda praeguste vanglate sisemiste oludega, siis avaneb kurb pilt. Näiteks ei ole Viljan-dis, kus ruumipuudus kõige teravam, vangikambrites enam niipalju ruumi, et vangid seal korraga saaksid istuda, vaid ühed on püsti, kuna teised istudes jalgu puhkavad. Öösiti magavad vangid üks-teise najale toetudes külmal põrandal, — naride jaoks ruumi ei ole. Kui kokku tubadesse (mida ainult 3—4 on), vaid vangla valitsus on sunnitud osa raskeid kurjategijaid ruumi puudusel koridori ma-hutama, kus nad ühes vangivahtidega ööd kui päevad viibivad, mis viimaste elule hädaohtlik ja täiesti lubamata nähtus on, sest kes vastutab, et kurjategijad ühel ilu-sal tunnil vangivahtide kallale ei torma, neid ei surma ja ise ära ei põgene?

Veel halvem on lugu aga naisvangidega, sest nagu andmetest näha, on nende jaoks kõigest 2 kohta ette nähtud, kuna tegeli-kult oli naisvange 7. aprillil 16 isikut. Et need kõik ei mahu ruumi, mis kahe jaoks määratud, on päevselge. Kuhugi peavad inimesed aga mahutatama. Selleks on võetud tarvitusele sõõgikeetmis-kõõk, kuhu naisvangid õõseks pinkidele ja põrandale

gustes oludes teostavad. Et praegune seisukord vangide kinnihoides suhtes enam ei tohi edasi kesta, on vist kõigile selge ja arusaadav. Kuid eraldi hädatarvilikult ja mõõdapääsmatult kerkib päevakorra meie vanglate reformi küsimus Uue Nuhtlusseaduse toimumapanemise korral. Kriminaalpoliitiliselt seisukohalt välja minnes, peab maksev kriminaalseadus karistuse sooritamise normidega kokkukõlas ja ühtlane olema, sest vastasel korral jääb esimene õhku rippuma. Uue Nuhtlusseaduse eeskavas omaks võetud põhimõtted karistuse suhtes ja eraldi kinnihoidekaristuse soorituse- ehk täidesaatmis-viis ei sünni ometi mitte põrmugi meie praeguse aja vanglate olukorraga kokku. Tunnistab Uus Nuhtlusseadus kasvatuspõhimõtte kinnihoidekaristuse suhtes omaks, siis on hädatarvilik kõige pealt ka sihtjooned aegsasti üles seada, missugune peaks meie oludele tulevikus vastav kinnihoidekaristuse soorituse süsteem olema. Sellelt omakstunnistatult süsteemilt sõltuvad tulevikus täielikult vanglate ehitused oma plaani ja sisseseadega.

Nagu teada, on kõigis praegusaja kultuuririikides, kriminaalõiguses ja toimivates nuhtlusseadustes kinnihoidekaristus peajasjalikult kasvatuspõhimõttele rajatud, mille lipukirjaks on: vangla olgu organiseeritud nõnda, et võimalikult suurem protsent arestante saaks kõlblist või vähemalt juridilist parandust¹⁾, see tähendab, et reshiimi alla heidetud isik sealt välja lastaks niivõrt ümbermuutununa, sotsiaalselt kõlvulisena, et tema võimeline on end elatama ausa tööga ja mitte kuritegevusega.

Kõigile neile humaanseile kriminaalseaduse põhimõtetele, mida kinnihoidekaristuse sooritamisel tuleb silmas pidada, tunnistatakse kriminaalõiguses vastavaks peajasjalikult nõndanimetatud progressiivne süsteem. Viimane sai oma alguse Inglis-

maal 19. aastasaja esimesel poolel, kust ta edasi kanti Iirimaale ja Põhja-Ameerikasse ning pärastpoole igasse Lääne-Euroopa riiki ühel või teisel kujul, omapäraste muudatustega.

Vanglate esindajate kongress 1870. a. Cincinnatis tunnistas, et ülem eesmärk karistuse sooritamisel ei ole mitte kättemaks (Vergeltung), vaid kurjategija parandamine (die Besserung des Verbrechers). Sellest lähtekohast väljaminees, jõuti arvamisele, et mitte hirm ja kartus (die Furcht), vaid lootus (die Hoffnung) on see pea-kandejõud, mis inimest kurja tee pealt võib juhtida õigele rajale. Hüvitus (Belohnung) on õiges vangla süsteemis tähtsam kui karistused (Strafen). Kui seda rada käia, siis jõuame otsekohe progressiivse süsteemi juurde¹⁾. Juba oma iseloomu poolest nõuab progressiivne süsteem vangide jaotamist nende individuaalsete omanduste järele üksikuisse gruppidesse, mille juures tarvilik on, et ühe lõimkonna mehed teistest eraldataks, sest kasvatus- ja paranduse põhimõtet läbi viia, ilma et individuaalseid omadusi silmas peetaks, on pea täiesti võimatu ja mõttetu. Et aga gruppeerimist otstarbekohasemalt läbi viia, selleks on tarvilik enne vangi isikut tundma õppida. Selle eesmärgi saavutamiseks tunnistatakse tarvilikuks üksikvangistus, mis kestab lühemat aega, harilikult mõni kuu. Peale vangide isikutega tutvumist jagatakse nad vanaduse, kuritegevuse kalduvuste ja kordasaadetud kuritööde iseloomu järele liikidesse. 1) alaealised eraldatakse täisealistest, 2) juhuslised kurjategijad elukutselistest, 3) nõdrameelsed ja alaväärtuslised (Minderwertige) ja alkoholikud peetakse eraldi.

Need alusliigid jagunevad veel üksikuisse klassidesse. Viimastes võetakse arvesse vangi ülespidamist ja edasipüüd-

1) Познышевъ, Очерки Тюремнѣднїя, 27.

1) Kriegsmann, Einführung in die Gefängnis-kunde, S. 294.

mist, töötamist ning õppimist. Kes ennast esimeses klassis teatava aja jooksul korralikult üles peab, see tõstetakse teise klassi, kust ta korraliku ülespidamise ja hoolsa töö eest jälle edasi järgmisse klassi viiakse. Kolmandast klassist võib vang inglise süsteemi järele enne tahtaega tingimisi vabastuda. Iiri süsteemi järele peab teda enne üleminevate hulka loetama ja alles sealt vabastatakse tingimisi. Progressiivses süsteemis etendab pea-osa töökohustus ja töötegemise õpetamine vangidele. Ei ole aga mitte ükskõik, mis tööd vangidele teha antakse, vaid siin peab töökohustus kavalikult ja järelekaalutult sisse seatud olema, et inimene, kui ta vangimajast lahku, teatava töö läbi, mida ta vanglas on õppinud, igapäevases elus leiba võib teenida. Seepärast olgu töö vastav ja kohane vangide tulevase ümbritseva elu nõuetele. Kõige selle juures tuleb vangide ülespidamist juba vanglas arvesse võtta ning korralikkudele töötajatele vangla karme elutingimusi järk-järgult pehmendada, neile rohkem vabadust lubades, mille läbi nad kord-korralt ikka rohkem prii iseseisva töö ja elu vastu valmistuvad.

Progressiivse süsteemi põhimõtetele vastavalt peaksid ka meie vanglad tulevikus korraldatama. Majanduspoliitilisi olusid silmas pidades ja arvesse võttes, et suurem osa Eesti rahvast ennast maaharimisega elatab, oleks tarvilik, et meie kinnihoided-karistuse sooritamine meie kultuurmajanduslikele oludele vastavalt ellu viidaks. Majandusliku kehvuse tõttu tuleb tingimata töösundus vanglates maksma panna. Praeguse korra maksvusel teeb õige väike osa vangidest tööd, kuna suurem hulk ilma tööta ja ühiskonna kulul logeleb. Tööd on meil selleks anda. Teed on Eestis enamasti korratud ja nõuavad ajakohast ümbertegemist. Suured rabad ja sood ootavad kultiveerimist, madalad põllud kraavitamist ja torutamist jne. Siin võiks väga hästi vangide tööjõudu

ühiskonna kasuks otsarbekohaselt ära tarvitada. Selleks otstarbeks tuleks nõnda nimetatud põllutöö-vanglaid ellu kutsuda, nagu neid Ungaris tuntakse, kus nad väga heade tagajärgedega töötavad¹⁾.

Seesuguseis vanglais peetakse kinni kurjategijaid, kes põllutööd ennem tunnevad ja tulevikus sellega omale ülespidamist teenivad. Sest mõttetu oleks kõiki põllutöölisi, kelledest suurem osa meie vanglates kinnipeetavaid kurjategijaid on, panna mõnd käsitööd õppima, milleks neil andi ega tahtmist ei ole ja millega nad omale pärast vanglast vabanemist ülespidamist ei teeni.

Niisama mõttetu oleks aga käsi- ja vabrikutöölisi põllutööle sundida ja nendelt tööd nõuda, mida nad võib olla iialgi ei ole teinud ja milleks nad ei kõlba.

Kõik see nõuab hulka tööd ja vaeva ning mitte vähe kulusid. Ühe korraga vanglate reformi teostada käiks üle jõu. Vanglate uuendustöö tuleks järk-järgult ja jõudumööda ette võtta.

Otstarbekohasem oleks kõige pealt ajakohaseid vanglaid ehitada parandatavate kurjategijate jaoks, aga mitte ümberpöörduvalt, nagu mõnelt poolt arvatakse, kus soovitatakse kõige pealt sunnitöö-vanglaid ehitada, raskematele ja parandamatuile kurjategijaile.

Neil ettetoodud põhjustel esitan koosolekule vastuvõtmiseks järgmised teesid:

1) Kinnihoided-karistuse soorituse süsteem peab ajakohastele nõuetele vastama ja põhjenema riigis toimivate kriminaal-seadustikkude põhimõtetel.

2) Kinnihoided-karistuse eesmärgiks tuleb lugeda peajaslikult vangistatute parandamist ja kasvatamist kõlvulisteks ühiskonna liikmeiks, mispärast esimeses järjekorras pikaajaliselt kinnihoidavate suhtes peaks tarvitusele võetama progressiivne

1) G. Langer, Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien.

K. Engel, Der progressive Strafvollzug.

süsteem kui eeltähendatud põhimõtetele ja meie kultuurmajanduslistele oludele ja nõuetele kõige rohkem vastav.

3) Meie praegused vanglad, mis äärmiselt viletsas seisukorras, ei vasta oma ülesannetele ning nõuavad edasi lükka-mata kiires korras uuendusi, eriti progres-siivsele süsteemile vastavaid tarviliste töö-tubadega varustatud ruume.

4) Et töökorraldus vanglates oleks ots-tarbekohasem, peaksid meie vanglad olema kahetüübilised: ühed, kus linnlasi — käsi- ja vabrikutöölisi kinni hoitakse, teised — kus põlluharijaid kinni peetakse.

Pääle referaadi ettekandmist 5 min. vaheaeg.

Sõna võtab Saarmann, kes refe-rendi poolt ettetoodud põhimõtteid ja tema poolt ülesseatud teese põhimõtteliselt pool-dab, kuid üksikute väidetega ei saa ta siiski nõus olla, eriti mis puutub teesesse, mis referent on esitanud 2. ja 4. punkti all. Sest vangimajade olud, vähemalt suuremates vangimajades, nagu Tallinna omis, ei ole üldiselt mitte nii õudsed, nagu referent seda Viljandi ja Võru vang-imajade kohta ette tõi. Vangimajad on meil küll kitsad, võrreldes endiste aega-dega ja neis kinnipeetavate vangide ar-vuga, kuid ka teiste kodanikkude korte-riteolud on kitsamad, kui nad seda vare-mini olid, missugune olukord püsib meil sõja pärandusena. Mis puutub vangista-tute parandamise põhimõttesse, siis mää-ratakse see juba vangimaja seadustega ära.

Progressiiv-süsteemi suhtes on kõneleja arvamisel, et selle süsteemi üksikud jär-gud — klassid mitte suure vältusega ei võiks olla, vaid nad olgu vältusega mõ-nest kuust kuni ühe aastani, sest kui vaheldusejärgud pikad oleksid, läheks vahialune loiuks, ükskõikseks oma saatuse vastu ja kaotaks nagu lootusegi paranemisse. Kuidas aga vangistatu paranemine pika-ajalise vangistuse puhul välja kujuneb, on raske ette ütelda. Määramata aja peale mõistmise küsimus on juba Uude

Nuhtlusseadusesse üles võetud, — kui kinnimõistetute teatava aja juba ära istunud, võib ta vabaks saada.

Peale selle vaidleb kõneleja referendi poolt esitatud teesi vastu (4. punkt), kus referent soovib töökorralduse otstarbe-kohasuse suhtes kahetüübilisi vangimaja-sid: ühtesid, kus linnlasi — käsi- ja vabriku-töölisi — kinni hoitakse, ja teisi — põllu-harijate kinnipidamiseks. Põllutöö-koloniide asutamine ei oleks mitte soovitatav, sest see raskendaks järelevalvet vangide üle. Kui võimaldada vangidele tööd valida, siis valiksid nad kõik omale ainult kergemaid töid ja maatöölisi leiduks vähe, sest et maatöölisel vahel metsades ja ra-bades niiskuse käes tuleb töötada. Ka aiatöö ei oleks vangidele mitte otstarbe-kohane: siis muutuks vangimaja nagu mingisuguseks sanatooriumiks, missugust asjaolu aga kuidagi ei saa kiita, vaid vangimaja olgu ikkagi vangimaja, kui nii-sugune.

Referent K. Grau lõpusõnas mär-gib ära, et ka Tallinna celuurimis-vangi-maja, kui suurem vangimaja, pakkunud temale omal ajal, kui ta seal käinud, kurba pilti: ruumid olnud seal äärmiselt kitsad ja seal kinnipeetavail vangidel isegi söö-dikud kallal. Korteriolud on meil küll kitsad, kuid mitte säärasel määral, nagu seda vangimajade kohta peab ütleva. Kui riigil vangimajade ehitamiseks raha ei ole, saaks sellest teisiti üle: riik muret-segu ainult ehitusmaterjal, kuna vangid ise võiksid endile majad üles ehitada; vangid pandagu töösse, see on riigi ja rahva kasu.

Progressiiv-süsteemi kohta olgu tähendatud, et selle süsteemi üksikud järgud ei võiks mitte lühikesed olla, nagu nad seda ka Itaalias ja Prantsusmaal ei ole, sest lühikese ajaga ei saaks ju inimest tundma, mis küll ainult juhuliselt võimalik on.

Mis puutub põllutöölise koloniidesse, siis toonitab ref. ses asjas prof. Posnõsevi

arvamist, kes Ungari põllutööliste koloniide kohta kiitva otsuse andvat ja kelle konstateerimist mõõda seesugused koloniid Ungaris väga produktiivselt funktsioneerivat.

Arusaadav on, et meie oma vangimajad mitte sanatooriumideks ei taha ümber muuta, vaid vangimajad jäägu ikkagi vangimajadeks ja vang olgu alati kästav isik. Kuid selge on ka, et haige vang vangimajale kahekordselt maksma läheb; sellepärast saadetakse vang, kui ta haigus niisugune on, mis talle tööleminekut võimaldab, tööle, ja seesugune kergem töö haige vangi jaoks oleks just aiatöö, mis Prantsusmaal viinamarjade harimises seisab ja mida seal heade tagajärgedega praktiseeritakse.

Referendi poolt esitatud teesid ühes tema poolt tehtud täiendusega punkt 8-as „jõudu mõõda“ võetakse teeside korraga hääletusel nähtava hääle-enamusega vastu.

Järgneb O. Tiefi referaat:

Kaitse kriminaalprotsessi eeltoimetusel.

Kriminaalprotsessi eeltoimetus jaguneb meil kahte juriidilise tähenduse poolest tunduvalt lahkumisevasse ossa: juurdlus ja eeluurimine. Nendest on juurdlus seaduse järgi jälgimisorgani — politseilik, eeluurimine aga kohtulik toimetus, mis seisab peaaegjalikult politsei tegevuse kontrollimises. Mõlemad toimetused on salajased ja nende kestel ei ole süüalusel luba ennast volinikkude — kaitsjate — läbi kaitsta. Selle peale vaatamata on politseile ja kohtu-uurijaile kätte antud suur võim süüaluste vabaduse kitsenduse suhtes — takistus-abinõu määramise näol süüaluse kohtu eest kõrvale hoidumise ja süüteo jälgede segamise takistamiseks. Takistus-abinõuks võib olla ka vahi all hoidmine, mis võib aastate kaupa kesta, kui eeluurimine pikale venib. Ilmsüüta vangistatuile ei maksta mingit tasu, kui vahi alla võtmine polnud kuritahtlik. Neil põhjustel tundub meil iseäranis te-

ravalt tarvidus takistus-abinõu määramist niisugusel alusel korraldada, et ilmsüüta kinnipidamise võimalus miinimumini oleks viidud. Kõige mõjuvamaks abinõuks eksituste ärahoidmiseks loetakse õigusega vaba kaitset, mida süüalune võib teostada isiklikult või volinikkude läbi.

Mis puutub süüaluse enese läbi teostatavasse kaitse, n. n. materjaal- sisse kaitse, siis on see nii algmõisteline protsessi-instituut, et ta nii vana näib olevat kui õigusemõistmine üldse. Kas aga süüalust ennast ka volinikkude läbi võib kaitsta lasta ja missugusel kujul, see küsimus — n. n. vormilise kaitse küsimus — näib keerulisem olevat ja ei ole praegugi täiesti selge, vähemalt Euroopa mannermaal. Sellega on lahutamata seotud laiemal ulatuvusega protsessuaalne küsimus — kas korraldada protsessi võistluse või juurdluse põhimõtte alusel. Teoorias ja seadusandluses on võistlus-põhimõtte küll võidule pääsnud, iseäranis hoogsalt pärast Prantsuse Suurt Revolutsiooni. Kõigis kultuurimaades on lõplik kohtu toimetus võistlus-põhimõtte alusele rajatud, misjuures muidugi lubatud on ka vormilise kaitse. Veidi hiljemini (Euroopa mannermaal) hakati angel-saksi maade eeskujul vormilikkude kaitset lubama ka kohtulik eeluurimisel. Ainult Venemaa seisis erandina ja peaaegjalikult ka mitte sellepärast, et põhimõtteliselt vormilise kaitse vastu oleks oldud, vaid üldise seadusandluse pool-halvatulise seisukorra pärast. Muu seas kukkus viimane vastav Vene valitsuse projekt (1908. a.) läbi peaaegjalikult sellepärast, et ta liiga kitsale alusele oli rajatud.

Teoreetilised vaidlused kaitse suhtes ei ole siiski lõppenud. Uuemaist kriminaalpolitilistest koolidest pooldab kriminaal-sotsioloogiline kool võistlus-põhimõtet. Vastuvaidlused tulevad, vähemalt võivad tulla, kriminaal-antropoloogia koolist. Mitmed selle kooli esindajad on end juurdlusprotsessi poolehoidjaks tunnistanud

Ja tõesti, kui kuritegevust vaadelda peaaegjalikult kui haiguslist nähtust, mida peab uurima arstiteadusliste meetodite abil ja kuritegevuse vastu võitlemist seada niisugusele alusele, et tuleb välja selgitada kuritegelised või kuritegeliste kalduvustega isikud ja nad kahjutuks teha, siis muidugi võib võistlusprotsess praegusel kujul paista vähe otstarbekohasena. Viimase seisukohast välja minnes teostub võistlus peaaegjalikult s ü t e o, mitte isiku suhtes. Isik loetakse olevat vaba tahtmisega ja see tahtmine on presumtiivselt alati hea, seni kuni kohtuotsusega ei konstateerita, et see halb — süütegeline on olnud teatud ühel juhtumusel. Teiste juhtumuste kohta on maksev sama headuse presumtsioon. Sellest seisukohast on loomulik, et vaba ja heatahtlikuks arvatud isikule, kui teda süüdistatakse, igasugune kaitse peab olema lubatud ja et ta ise omale kaitsja võib valida, palgata. Selles mõttes on süüalune protsessis võistleja pool, protsessi subjekt. Sellepärast on nüüdses protsessis välja kujunenud peaaegjalikult vaba kaitse. Eeltoimetuse suhtes ei ole mulle koguni ühtegi seadusandlust teada, mille järgi kaitse sunduslik oleks. Harilikult palkab süüalune omale kaitsja ise või palub kohut selle määrata.

Kriminaal-antropoloogia kooli kuritegelisel isikul ei ole vaba tahtmist. Tema on kuritegeline sündimisest saadik ja tuleks preventsiiooni mõttes kahjutuks teha ka siis, kui ta kuritegelised kalduvused teos ei ole saanud avalduda. Loomulikult ei või seesugusel sündinud kurjategijal olla terve inimese õigusi, ta on protsessi objekt, mitte subjekt. Vaba kaitse on isiku õiguse väljendus. Süüalune kui uurimisobjekt ei või muidugi omale kaitsjat palgata, samal põhjusel kui mikroskoobi alla pantud kihvtisele putukale enesekaitset ei või lubada teadusemehe uuriva tegevuse vastu.

Pealegi on kaitsja nüüdisaja protsessi

konstruktsiooni järgi süüaluse isiku õiguste eest seisja, kes kohustatud ei ole materjaalse tõe väljaselgitamiseks kaasa aitama, kui see ei vasta tema kaitsealuse huvidele. Sellest järeldatakse koguni, et kaitse oma ühekülgsete väidetega võib segada tõe väljaselgitamist.

Kuid iseenesest ei pruugiks kriminaal-antropoloogia kool sugugi vaenulikule seisukohale asuda võistlus-põhimõtte vastu üldse. Võistlust, kui meetodit, võib kasutada igasugusel teaduslikul töö. Iga asi võimaldab vaatlemist kahest küljest ka objektina. Niipalju kui kuritegeliseks arvatud isiku omaduste üle võib vaielda, võib seda teha ka avalikult kohtu ees. Muidugi peaks kaitse sellest seisukohast teisiti korraldatud olema. Kaitsja ei võiks olla vaba, palgatud või palutud süüaluse poolt, vaid sunduslik ja ametlik-kaitse teostaja ex officio, ühel alusel süüdistajaga.

Sellepärast on arusaadav, et sest ajast peale, kui kriminaalprotsessis ikka rohkem ja rohkem on hakatud tähelepanu pöörata süüaluse isiku peale ja tema tegeusid hindama kui paratamatuid nähtust (sotsiaalset või antropoloogilist), ikka enam ja enam kuuldavale tulevad arvamised, et kaitse ei või olla vaba, niisama kui ei ole vaba süüaluse kuritahtlikkus, vaid et kaitse peab korraldatama riiklikult ja tehtama sunduslikuks. Lõplikus protsessistaadiumis ongi mitmel pool kaitse sunduslikuks tehtud, vähemalt tähtsamais asjus, näit. Prantsus- ja Itaaliamaal. Peale selle on hakanud kujunema ka ametlik kaitse, kus kaitse kui vaba professioni kõrval teotsevad ka riigiametnikud kaitsjad, kel mõnikord suuremad õigused on protsessi toimetustest osa võtta kui süüaluse palgatud advokaatidel. Seesugune ametlik kaitse on vaba kaitse kõrval Norras ning mõnes Ameerika Ühisriikide osariigis ja Schveitsi kantonis.

Ametliku kaitse praktiliste tagajärgede kohta puuduvad mul andmed, kuid teoreetiliselt tuleks seda protsessi-instituuti

vaba kaitse kõrval, ajakohaseks ja soovitavaks lugeda, iseäranis eeltoimetuse kestel. Ametlikul kaitsel peaks olema täielik jälgimis-toimetustest osavõtmise õigus.

Mis puutub vabasse kaitsesse, siis on sellele eeltoimetuse kestel nähtavasti igal pool üks takistus tehtud, mida tähelepanu alla tuleb võtta. Teatavasti on meil kaitsja valik lõplikul kohtulikul toimetusel nii vaba, et süüalune iga kärpimata õigustega kodanikku omale kaitsjaks võib võtta. Tekib küsimus: kas võib kaitsset samal alusel ka eeltoimetusel lubada? Mulle näib, et niisugune vabadus süüteo avalikustegemise huvidele väga kardetavaks võib saada. Sellest seisukohast on nähtavasti väljaläinud need seadusandlused, kus kaitse on eeltoimetusel lubatud. Igal pool näib kaitsjate valik piiratud olevat advokaadiseisusesse kuuluvate isikutega, või vähemalt on teiste kaitsjate ülesastumiseks kohtu ees vaja erilist kohtuluba (Saksa prots).

Nagu juba eespool tähendatud, seisab eeltoimetus koos kahesugustest riigivõimu toimetustest: süüdistava võimu (prokuröri, politsei) ja kohtu toimetustest. Iseenesestki mõista võib võistlus-põhimõtte järgi kaitsja osa võtta ainult kohtulikkudest toimetustest, kohtu ees võistelda süüdistajaga. Võistlus üldiste tingimuste suhtes on välja kujunenud kaks eeltoimetuse tüüpi: Angelsaksi maade ja Euroopa mannermaa oma.

Esimene tüüpi järgi ei võta eelkohus jälgimistoimetustest osa, vaid ainult fikseerib tõendusi lõpliku kohtu jaoks ja otsustab takistus-abinõude üle. Seega sünnib võistlus täiesti erapooletu kohtu ees. Euroopa mannermaal võtab eeltoimetusekohus ise jälgimisest aktiivselt osa (kohtu-uurija) ja on oma tegevuses kõrgemast süüdistavast võimust ärarippuv. Seega tuleb kaitsjal võistelda niisuguse kohtu ees, keda osalt teise võistleja poole organiks tuleb lugeda. Seesugune olukord on muidugi loomuvastane. Sellepärast on eeltoimetuse reformi püüded peasjalikult

selle poole sihitud, et eeltoimetuses lahutada tõenduste otsimise (jälgimise) toimetusi tõenduste fikseerimisest ja takistus-abinõude määramisest, jättes esimesed prokuröri ja politsei, teised aga hariliku kohaliku kohtuniku hooleks. Tõenduste fikseerimist tuleks eeltoimetusel ainult niipalju ette võtta, kui võrd karta on, et lõplikul toimetusel neid võimatu on ette tuua. Sellega kujuneks kohtulik eeltoimetus peasjalikult takistus-abinõu määramise võistlusprotsessiks, nagu seda on Inglis-Shoti kohtulik eeltoimetus. Säärasele seisukohale on kõige lähemale asunud Saksa 1919. aasta projekt, mis kohtuliku eeluurimise (materjaalse tõe saavutamise mõttes) ja kohtu-uurijate instituudi ära kaotab, kuid ette näeb suusõnalise võistluse kohtu ees takistus-abinõude määramiseks, kui süüalune prokuröri poolt määratud takistus-abinõu vastu vaidleb.

Seesugusele põhimõttelisele seisukohale on asunud ka meie seadusandlus, nõudes ühest küljest (Põhiseaduses), et igasugune kodaniku vabaduse kitsendamine jälgimise huvides (takistus-abinõu) võib sündida ainult kohtuvõimu otsustusel, ja teisest küljest lubades (1919. aasta novell) kõiki asju lõpliku kohtu ette tuua politsei juurdluse põhjal. Need põhimõtted on kahjuks ellu viimata, põhjustel, milledest lähem ülevaade on antud minu poolt „Õiguses“ avaldatud artiklites eeluurimise reformi kohta (1923. a. — 1 ja 4). Nende elluviimine peaks olema meie seadusandluse üheks lähemaks ülesandeks. Kuna siis neis asjus, milles prokuröri poolt ilma kohtuliku eeluurimiseta süüdistus tõstetakse, tõenduste fikseerimine ja takistus-abinõu määramine tarbekorral kohaliku kohtuniku (rahukohtuniku) hooldes peaks jääma, tuleks seesuguste kohtulikkude toimetuste puhul (juurdluse asjus) ka kaitsset võimaldada, samul alustel nagu kohtu-uurija toimetuste korral (eeluurimise asjus). Selles mõttes tuleb kaitsset lubada niihästi juurdluse kui ka eeluuri-

mise kestel, kuid, nagu eespool tähendatud, ainult kohtulikkudel toimetustel (tõenduste fikseerimine ja takistus-abinõude määramine, niipalju kui viimased isikuvabadust kitsendavad). Niipalju kui juurd-lusel kohtulikke toimetusi ette ei võeta ja kodanikkude õigustesse ei tungita, ei võiks kaitse olla juhust teotseda. Seesugusel seisukohal asub järjekindlalt ka Inglis-Ameerika seadusandlus ja praktika ning, nagu tähendatud, Saksa projekt.

Lähem moment, millest peale lubatakse kaitset, on Angelsaksi maades jällegi teisiti määratud kui Euroopa mannermaal. Inglis, Ameerika seisukohast on kaitse lubatud sest momendist peale, kui isiku vabadust on kitsendatud. Seega võib süüalune enesele kaitsja valida ja temaga nõu pidada juba enne kohtulikku ülekuulamist. Kuna politsei ise ei tohi süüalust üle kuulata, kui süüalune ise selleks otse soovi ei avalda, siis tuleb süüaluse huvide kaitset iseäranis täielikuks lugeda. Pearõhku on siin pandud isiku õiguste kaitsmise peale, kuigi selle tagajärjel süüasja selgitamise huvid võiksid kannatada. Mannermaal lubatakse kaitset ainult pärast süüaluse esimest ülekuulamist kohtu-uurija poolt. Seega on siin esiplaanile seatud süüteo selgitamise huvid süüdistajavõimu seisukohast välja minnes. Igatahes on teoreetiliselt õigem kaitset lubada takistus-abinõu tarvituselevõtmise momendist peale ja süüteo jälgimise huvi-dele ei võiks see ka tõsiseid raskusi sünnitada. Mõned pooljuhuslist laadi ülestunnistused jääksid küll vist ära, selle eest aga oleks kaitse võetud võimalus lõplikus kohtus väita ja tõendada, et süüaluse ülestunnistus eeluurimisel oli tehtud kõrvaliste mõjude all või arusaamatuses. Muidugi tuleks siis tõenduste kogumist süüdistavate organite poolt kiirendada ja takistus-abinõu tarvituselevõtmist võimalikult siduda niisuguse momendiga, mil olulised tõendused juba käes. Seda tuleb muidugi arvesse hoida, et vaba kaitsja kohus-

tatud on oma kaitsealuse huviseid kaitsma, kuid ei ole kohustatud asja selgitamiseks kaasa aitama, ja sellepärast niisuguses asjas, kus süüalune tõepoolest süüdi, enim segavalt kui selgitavalt teotseb — ka täiesti seaduslikkudesse raamidesse jäädes. Sellest tuleb aga järeldus teha, et peab politsei kõrgele järjele seatama, aga mitte, et isiku õigusi võiks ohvriks tuua nõrga politsei jälgimise huvidele.

Sisuliselt on kaitse õigused eeltoime-tuse kestel mitmesugustes seadusandlus-tes väga mitmekesiselt kujunenud.

Esiteks, süüaluse ja kaitsja läbikäimise õigus. See õigus on iseäranis täielik Inglis-Ameerika seadus-andluse järgi. Kokkusaamised võivad olla nelja silma all, neid ei saa milgil põhjusel ära keelata. Prantsuse ja Saksa (projekti) järgi ei või keelata ka läbikäimisi kaitsja ja süüaluse vahel, kuid kokkusaamised sünnivad nähtavasti vangidega kokkusaami- seld-eeskirjade alusel; Itaalias on sel- leks koguni kohtu-uurija nõusolekut vaja. Austrias peab läbikäimine sündima koh- tuniku või kohtuteenri (Gerichtsperson) juuresolekul.

Meil tuleks läbikäimisi lubada, kuid mitte nelja silma all, nagu Austriaski. See aitaks ära hoida kuritarvitusi kaitse poolt, ning võimaldaks ühtlasi süüalusel avalikkude abinõudega oma seaduslikke huviseid küllalt mõjuvalt kaitsa.

Teiseks, kaitse osavõtmine juurd- luse või eeluurimise kestel ette- tulevaist kohtulikest toimetus- test. Nagu juba eespool tähendatud, ei võta kaitse osa politseilistest otsimistoime- tustest (politsei juurd-lusest). Kuid selle kestel võib tarvidus tekkida tõendusi fik- seerida, takistus-abinõusid pikema aja peale tarvitusele võtta, mis oma iseloomu poo- lest kohtulikkude toimetuste hulka kuulu- vad. Meil ei ole niisugused üksikud kohtu- likud toimetused tarvitusele võetud, kuigi seadus selleks takistust ei tee (lähemalt „Õiguses, nr. 4 — 1923). Erandina esi-

neb Sõjakohtu protsess, milles need seadusega on korraldatud. Välisriikides aga on seesugused toimetused igal pool tarvitusel ja nende abil tõmmatakse kohtu eeluurimine niisugusel kujul kui meil ikka rohkem ja rohkem kokku. Inglismaal on see ainus tõenduste fikseerimise viis, üldist kohtulikku eeluurimist seal sugugi ei tunta (välja arvatud Shotimaa). Mis meil literatuuris Inglise eeluurimiseks nimetatakse, on ainult kohtulik takistus-abinõu määramise protsess, millel midagi ühist ei ole asja sisulise uurimisega, nagu meil sellest aru saadakse. Säärastest kohtulikkudest toimetustest on kaitse loomulikult õigustatud osa võtma, seda enam, et sel teel fikseeritud tõenduste kordamine lõplikus kohtus ka ära võib jääda.

Juurdluse ja eeluurimise kestel tuleb tähele panna peasjalikult kolme liiki kohtulikke toimetusi: süüaluse ülekuulamine, tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamine ning ülevaatused ja ettenäitamised. Välisriikide seadusandlused lubavad kaitasel nendest osa võtta mitmesugusel alusel, nimelt:

a) Süüaluse ülekuulamisest osavõtmine lubatud Inglise, Shoti, Ameerika, Prantsuse ja Saksa (proj.) koodeksi järgi, seda õigust aga ei ole tal Austrias ja Itaalias;

b) tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamisest osavõtmine lubatud (kui see ühenduses ei ole ülevaatuste ja ettenäitamistega) Inglise, Ameerika ja Saksa (proj.) järgi, keelatud Austrias, Itaalias, Shotis ja Prantsusmaal;

c) ülevaatusest ja ettenäitamistest osavõtmine lubatud — igal pool.

Sellest ülevaatetest on näha, et kõige rohkem kitsendusi tehakse kaitsele tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamise puhul. Nendeks kitsendusteks on kolm tähtsamat põhjust: Esiteks, teeb kaitsja juurdekutsumine tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamisele eeltoimetuse pikaldaseks, sest nende ülekuulamises seisabki peaaegu terve eeltoimetus. Inglismaal ja Ameerika

kas ei teki seda raskust sellepärast, et takistus-abinõu üle otsustamiseks ainult mõni tähtsam tunnistaja kohtulikult üle kuulatakse ja et seal liikumis- ja muude ühendus-abinõude võrk väga tihe on. Teiseks, kaitsja võib uurimiskäiku segada just nende tõenduste vastuvõtmise korral. Inglismaal ja Ameerikas seda hädakohtu ei ole, sest jälgivad võimud ei ole kohustatud oma andmeid eeluurimis-kohtule täielikult avalikuks tegema, kui nad seda jälgimishuvidele kahjulikuks loevad, vaid võivad, vähemalt esialgu, oma süüdistust kinnitada rahalise kautsjoniga. Säärast võimalust kontinendil ei ole. Kolmandaks, need tõendused tuuakse lõpliku kohtu ette, selle peale vaatamata, kas neid eelkohtus on juba proovitud. Sellepärast ei ole ka mõtet nende vastuvõtmist nii vormiliselt toimetada kui lõplikus kohtus. Kartusel, et mõni tunnistaja võib ära surra või haigeks jääda, ei või tervet jälgimiskäiku tuhandeis asjus vormilise tõenduste vastuvõtmisega kamitsasse panna. Samad motiivid on maksivad ka süüaluste ülekuulamiste suhtes, kuigi viimaseid vähem on ja sellepärast nende vormiline ülekuulamine protsessi käiku nii väga ei takista.

Neil põhjustel ei ole otstarbekohane ka Eestis üldise reeglina lubada kaitse osavõtmist süüaluse, tunnistajate ja asjatundjate ülekuulamisel (kui see ei ole ühenduses ülevaatuste ja ettenäitamistega), niipalju kui ülekuulataivate tervisline seisukord või muud asjaolud põhjendatud kartust ei tekita, et neid tõendusi ei saa korrata lõpliku kohtu ees. Kui aga seda karta on — mida uurija või politsei muidugi alati peab kaaluma ja kas ülekuulatava või enese arvamise selle kohta protokolli üles märkima — siis tuleb muidugi ülekuulamist võimalikult prokuröri, kaitsja ja tunnistajate juuresolekul toimetada. Ülevaatustest ja ettenäitamistest osa võtta peaks kaitsjail õigus olema, kuna neid toimetusi tihti kohtus korrata ei saa ja

nende puhul kaitsja kutsumine protsessi käiku tunduvalt ei raskenda.

Kolmandaks, kaitse õigus ametlike eeluurimise kirjalikkude aktidega tutvuda. See õigus on kaitsjal Austria, Itaalia, Prantsuse ja Saksa (proj.) koodeksi järgi, seda õigust ei ole aga Inglis-, Shotimaal ja Ameerika Ühisriikides. Itaalias on see õigus pealegi piiratud nende toimetuste protokollidega, millest osavõtmine kaitsjale lubatud, ja Austrias on selleks vaja kohtu-uurija nõusolekut. Lahkumine seisukohtades tuleb sellest, et kontinendil loetakse eeluurimisakt kohtulikuks aktiks, kuna Angelsaksi maadel aga seisab meie eeluurimisele vastav toimeetus täiesti politsei võimupiiris kes oma protokolle kohustatud ei ole kaitsjale ja koguni kohtulegi näitama. Kohtu toimeetus takistus-abinõu määramise protsessis on aga suusõnaline, nagu lõplikus protsessis, mille kohta üksikasjalikku protokollit ei peeta.

Meie maksva seaduse järgi (Kr. Kp. S. § 476) on süüalune õigustatud saama ärakirju kõigist eeluurimis-protokollidest ja määrustest. Politsei protokollide kohta seda õigust ei ole. Seega on meil aktidega tutvumise suhtes süüalusel suuremad õigused kui paljudes välisriikides. Kuid millal ärakirjad välja peab antama, ei ole seaduses ette nähtud. Samad õigused tuleks meil anda ka kaitsjatele. Ühtlasi tuleks seaduses kindlasti ära tähendada, et kohtu-uurija jälgimise huvides motiveeritud määrusega, mille peale edasikae-bust tuleb lubada, aktidega tutvumist võib edasi lükata kuni toimetuse lõpetamiseni. Igatahes peaks kaitsjale võimalus antama enne toimetuse süüalusele ettenäitamist terve jälgimisaktiga tutvuda.

Eelnäidatud piirides kaitse võimaldamine on tehniliselt võrdlemisi kerge läbi viia, seda enam, et meil uusi vagusid ei tule ajada, vaid võimalus on välisriikide proovitud eeskujule järel teha.

Juhatab Vahtramäe. Protokollib K. Tassa.

K. Grau: Referent võrdles meie eeluurimist teiste riikide eeluurimisega, Inglise ja Shotimaa omaga, kuid mina pean tähendama, et see võrdlus mitte küllalt õige ei ole, sest meie eeluurimine läheb sellest lahku. Peatudes referendi poolt esitatud teeside juures pean tähendama, et tema poolt ettetoodud põhimõtted on suuremalt jaolt juba maksvad meie praeguse protsessi juures. Referendi poolt ettepanud kaitse ülesanded on liiga väikesed, sest kaebealune ise võib ju praegu nõuda ülekuulamise juures viibimist, akti ettenäitamist jne. Arvan, et parem oleks jätta praegu maksva korra juurde.

Trakmann ühineb Grau ettepanekuga, sest referendi ettepanekud on niisugused, mis praegu maksvas protsessis juba maksvad on. Leiab samuti, et meie eeluurimist välismaa oma, eriti Inglise omaga võrrelda ei saa, sest seal maksavad teistsugused põhimõtted; näiteks sagedasti ei teagi kurjategija, et teda jälgitakse. Juurdlemise ajal ei ole kaitset tarvis. Vaidleb teeside vastu, sest need midagi uut juurde ei anna. Arvab siiski, et kaitsjat võiks lubada peale süüaluse ülekuulamise tunnistajate ülekuulamisel.

W. Klaus leiab, et käesolev küsimus on õige vana ning juba tsaarivalitsuse ajal tekkinud, kuid säärasel kujul nagu seda referent soovitas, nüü piiratud kujul, ei oleks tarvis kaitse küsimust üldse üles võtta. Kriminaal-protsess tunneb ainult eeluurimist, mitte aga juurdlust. Võiks lubada kaitset ainult sellest momendist, kus lubatud on juba kaebealusel enesel eeluurimise juures viibida, peale vastutuselevõtmise ja tõkke-abinõu äramääramise. Arvab, et võiks otsustada, et kaitse on lubatud, kuid ainult neis piirides, kui palju makssev seadus lubab kaebealusel enesel eeluurimise juures viibimist.

O. Tief imestab, et läinud õigusteadlaste-päeval räägiti teeside poolt, nüüd

räägitakse aga vastu ja leitakse, et ettepanekud eneses midagi uut ei sisalda. Kaitse ei ole asja selgitaja, vaid on kohustatud kaitsealust kaitsma kõigi abinõudega, et süüaluse süütust selgeks teha. Ei saa loobuda ettepanekust. Leiab, et seda võimalik on vastu võtta, sest ta kannab üldist iseloomu. Kaitse on ka seepärast tarvilik, et seega oleks võimalik ka asjade seismist ära hoida.

Ettepanek: 1) „Lubada süüaluste kaitset celuurimisel selleks volitatud advokaatide läbi“ — saab poolt nähtava häälteenamuse, on seega vastu võetud.

2) Lubada kaitset juurdlusel — jääb vähemusse.

Juhatama hakkab F. Karlson.

Juhataja teeb ettepaneku, määrata kindlaks järgmise õigusteadlaste päeva ärapidamise aeg ja koht; teeb ettepaneku ühtlasi järgmine õigusteadlaste päev ära pidada Tallinnas 1925. a. lihavõtte pühade viimsele päevale järgneval päeval, mis-sugune ettepanek ühel häälel vastu võetakse.

Juhatuse nimel teeb juhataja ettepaneku, järgmise õigusteadlaste päeva korraldava toimkonda valida, kuhu soovitatakse valida 5 liiget, kusjuures 2 liiget valitaks Tallinnast ja teised mujalt, kusjuures üks

liige valitaks Tallinna Õigusteadlaste Seltsi ja üks liige Tartu Õigusteadlaste Seltsi poolt.

Toimkonna liikmeiks valitakse ühel häälel: Vahtramäe — Tallinnast, Depmann — Viljandist ja Sass — Rakverest. Ülejäänud 2 liiget otsustatakse valimiseks jätta Tartu ning Tallinna Õigusteadlaste Seltsile ja toimkonnale ka koopteerimise õigus anda.

Rägo teeb ettepaneku, et tulevane õigusteadlaste päev peaks oma töö sektioonidesse koondama.

Rägo ettepanekule vaidlevad vastu Grau ja Depmann, leides, et see mitte otstarbekohane ei ole.

Hääletusel saab Rägo ettepanek poolt 5 häält, kuna vastu nähtav enamus, ja jääb seega vastu võtmata.

Juhataja teatab, et juhatusel on esinenud ettepanekuga Rudolf Lesta, lubada temal referaadiga esineda: „Väike-rahvuslik avalikkude raamatukogude seadus, kui kirjastuse- ja autori-õiguse kaitse-seadus, edasilükkamatult hädatarvilik Eestis“ ja paneb küsimuse hääletusele.

Referaadi ärakuulamise poolt ei anta ühtki häält; seega jääb ettepanek vastu võtmata.

Õigusteadlaste päev lõppes kell 8 õhtul.

Kohtute tegevus 1923. aastal.

Kohtutes, välja arvatud erikohtud (sõjaväe-, priisi-, vaimulikud, hoolekande-, valla- ja linna-vaeslaste-kohtud), oli 1923. aastal ametis 145 kohtunikku (1922. aastal 126), seal hulgas 8 kohtu-uuriija kohuste-täitjat.

Riigikohtu, Kohtupalati, Rahukogude, kohtu-uuriijate ja rahukohtunikku aruannete järele oli 1923. aastal neis kohtutes toimetada kokku 134 541 asja (1922. aastal 122 549

asja), seal hulgas 1922. aastal lõpetamata jäänud 17 341 asja.

Aruande-aastal on lahendatud ja lõpetatud 112 842 asja, see on üldarvus 83,87%, ja lahendamata jäänud 21 699 asja ehk 16,13% (1922. a. lahendati 105 208 asja ehk 85,85% ja lahendamata jäi 17 341 asja ehk 14,15%).

1923. aastal on toimetusel olnud asjade arv eelmise aastaga võrreldes kasvanud

Rahukogudes töötasid peale esimeeste Tallinnas ja Tartus kummaski 2 abiesimeest, Rakveres ja Viljandis kummaski 1 abiesimees ning alaliste liikmetena Tallinnas 11, Tartus 8, Rakveres ja Viljandis kummaski 4, kokku 37 alalise koosseisu kuuluvat kohtunikku (eelmisel aastal 26).

Üksikutes Rahukogudes ja nende alla kuuluvate kohtunikude hulgas olid aasta jooksul järgmised muutused:

Tallinna-Haapsalu Rahukogus:

Ametist lahkusid: 1) 5. veebruaril Tallinna 6. jsk. rahukohtunik Vladimir Kuusik tema nimetamise puhul Kohtupalati prokuröri nooremaks abiks, 2) 20. märtsil omal palvel Rahukogu esimees Alexander Tammann, 3) 9. aprillil Keila jsk. rahukohtunik Jaan Jaakson tema nimetamise puhul Viljandi-Pärnu Rahukogu al. liikmeks, 4) 16. aprillil Tallinna 3. jsk. kohtu-uuriija Johannes Breyer tema nimetamise puhul Kohtupalati prokuröri nooremaks abiks ja 5) 17. nov. Tallinna 3. jsk. rahukohtunik Eduard Brunberg surma läbi.

Ametisse nimetati: 1) 15. jaanuaril Rahukogu abiesimeheks Kohtupalati prokuröri vanem abi Theodor Rõuk, 2) 26. veebruaril lisa-rahukohtunikuks õigusteadlane Eugen Antson, 3) Rahukogu esimeheks Kohtupalati liige Hendrik Vahtramäe, arvates 20. märtsist, 4) 9. aprillil Rahukogu liikmeteks Kohtupalati prokuröri abid Karl Kister ja Robert Treikelder ning tähtsamate asjade kohtu-uuriija Jaan Moks, 5) 28. mail kohtu-uurijateks vanemad kohtuameti kandidaadid Johannes Tammist Tallinna I jaoskonda, Mihail Gorschkov Harju maakonna 1. jaoskonda, Kuno Glastroem Tallinna 5. jaoskonda ja Gerhard Lieberg Harju maakonna 2. jaoskonda, 6) 18. juunil Tallinna 1. jsk. rahukohtunikuks Riigikohtu kriminaal-osakonna sekretär Aleksander Rost, 7) 9. juulil Keila jaoskonna rahukohtunikuks Kohtupalati abisekretär Johannes Praun, 8) 24. septembril Tallinna 1. jsk. tähtsamate asjade kohtu-uuriijaks Pärnu 3. jsk. kohtu-uuriija Johan-

Theodor Kurs, 9) 12. novembril Rahukogu alaliseks liikmeks Kohtupalati prokuröri noorem abi Ottomar Lilienthal, 10) 26. novembril Tallinna 8. jsk. rahukohtunikuks vanem kohtuameti-kandidaat Leonid Smirnoff.

Tartu-Võru Rahukogus:

Ametist lahkusid: 1) 19. veebruaril tähtsamate asjade kohtu-uuriija Jaan Tomson tema nimetamise puhul Kohtupalati prokuröri nooremaks abiks, 2) 16. aprillil 2. jsk. kohtu-uuriija Boris Trelin tema nimetamise puhul Viljandi-Pärnu Rahukogu al. liikmeks, 3) 12. juunil surma läbi Võru 1. jsk. rahukohtunik Johan Freymann, 4) 1. augustil omal palvel Mustvee jsk. rahukohtunik Robert Ellert.

Ametisse nimetati: 1) 26. veebruaril vanem kohtuameti-kandidaat Valentin Rõshov Valga 1. jsk. kohtu-uuriijaks, 2) 12. märtsil Rahukogu al. liige Tõnis Saarepera Rahukogu abiesimeheks, 3) 9. aprillil vanem kohtuameti-kandidaat Albert Väärsi Tartu 5. jsk. rahukohtunikuks, 4) 16. aprillil Petseri 1. jsk. rahukohtunik Guido Sehrwald Rahukogu al. liikmeks, 5) 7. mail lisa-rahukohtunik Harald Oert Jõgeva jsk. rahukohtunikuks, 6) 7. mail vanem kohtuameti-kandidaat Peeter Ahmann lisa-rahukohtunikuks, 7) 7. mail era-adv. Jaan Priimägi Petseri 1. jsk. rahukohtunikuks, 8) 28. juunil vann. adv. abi Konstantin Tassa Võru 2. jsk. rahukohtunikuks, 9) 6. juulil Rahukogu prokuröri abi Hermann Sumberg Rahukogu al. liikmeks, 10) 24. septembril Tartu Maakonna-valitsuse abiesimees Hans Priimägi Mustvee jsk. rahukohtunikuks, 11) 24. septembril Võru 1. jsk. kohtu-uuriija k. t. Joosep Luik Valga 2. jsk. kohtu-uuriijaks, 12) 17. detsembril Rahukogu prokuröri abi Adalbert Luiga Rahukogu al. liikmeks.

Ametisse kinnitati: 12. märtsil 1. jsk. kohtu-uuriija kohuste-täitja Siegfried Tattar sama jsk. kohtu-uuriijaks ja 2) 9. aprillil 3. jsk. kohtu-uuriija kohuste-

täitja Stepan Antonov sama jaoskonna kohtu-uurijaks.

Ümber paigutatud: 1) 15. jaanuaril 10. jsk. rahukohtunik Karl Mätlik Tartu 1. jsk. rahukohtunikuks, 2) 5. veebruaril 8. jsk. rahukohtunik Johan Feymann 10. jsk. rahukohtunikuks, 3) 26. veebruaril Valga 1. jsk. kohtu-uurija Friedrich Kurvits Tartu 5. jsk. kohtu-uurijaks, 4) 19. märtsil Rakvere-Paide ringkonna Jisaku jsk. rahukohtunik Peeter Kase Tartu-Võru 8. jsk. rahukohtunikuks, 5) 16. aprillil Viljandi-Pärnu Rahukogu al. liige Paul Klein Tartu-Võru Rahukogu al. liikmeks, 6) 28. juunil Võru 2. jsk. rahukohtunik Jaan Treumuth Võru 1. jsk. rahukohtunikuks ja 7) 22. oktoobril Paide kohtu-uurija Osvald Lätti Võru 1. jsk. kohtu-uurijaks.

Rakvere-Paide Rahukogus:

Ametist lahkusid omal palvel: 1) 21. jaanuaril Rahukogu al. liige Karl Mõistus, 2) 15. septembril Rahukogu abiesimees Nikolai Kruuse, 3) 22. oktoobril Paide kohtu-uurija Osvald Lätti tema nimetamise puhul Võru 1. jsk. kohtu-uurijaks, 4) 12. okt. abiesimees Harald Jukum tema valimise puhul Riigikohtu liikmeks.

Ametisse nimetati: 1) 5. veebruaril ülemäärane noorem kohtuameti-kandidaat Johannes Pirn lisa-rahukohtunikuks, 2) 22. jaanuaril end. Peterburi Kohtupalati liige Harald Jukum Rahukogu al. liikmeks, 3) 9. aprillil Valga 1. jsk. kohtu-uurija Valentiin Rõshov Rahukogu al. liikmeks, 4) 7. mail vanem kohtuameti-kand. Edgar Schwarz Rakvere 2. jsk. kohtu-uurijaks, 5) 20. juulil lisa-rahukohtunik Johannes Pirn Jisaku jsk. rahukohtunikuks, 6) al. liige Harald Jukum abiesimeheks, arvates 1. oktoobrist, 7) 1. oktoobril ülemäärane noorem kohtuameti-kand. Johannes Otsing lisa-rahukohtunikuks, 8) 1. novembril Narva 3. jsk. rahukohtunik Friedrich Puusepp ja 9) prok. abi Erhard Thomson Rahukogu al. liikmeks, 10) 26. novembril vanem kohtuameti-kandidaat Oskar Sild Tapa jsk. kohtu-uurijaks, 11) 3. detsembril Rahu-

kogu prokurör Ülo Vahtrik Rahukogu abiesimeheks.

Ümber paigutatud: 1) 18. juunil Narva 1. jsk. kohtu-uurija Paul Poom ja Narva 2. jsk. kohtu-uurija Friedrich Husen omal palvel Poom 2. jaoskonda ja Husen 1. jaoskonda, 2) 26. novembril Paide jsk. rahukohtunik Anton Perk omal palvel Narva 3. jsk. rahukohtunikuks.

Viljandi-Pärnu Rahukogus:

Ametist lahkusid: 1) 16. aprillil al. liige Paul Klein tema ümberpaigutamise puhul Tartu-Võru al. liikme kohale, 2) 23. mail omal palvel Viljandi 3. jsk. rahukohtunik Harald Kikkas, kes prokuröri abiks nimetati.

Ametisse nimetati: 1) 19. veebruaril vanem kohtuameti kand. Juhan Sutt lisa-rahukohtunikuks, 2) 9. aprillil vanem kohtuameti-kand. Johan Kurs Pärnu maakonna 3. jsk. kohtu-uurijaks, 3) 9. aprillil Keila jsk. rahukohtunik Jaan Jaakson Rahukogu al. liikmeks, 4) 16. aprillil Tartu 2. jsk. kohtu-uurija Boris Trelin Rahukogu al. liikmeks, 5) 14. mail Kohtupalati prokuröri vanema abi kt. Hendrik Jõhvikas Rahukogu al. liikmeks, 6) 23. mail lisa-rahukohtunik Juhan Sutt Mõisaküla jsk. rahukohtunikuks.

Ümber paigutatud: 23. mail Mõisaküla jsk. rahukohtunik Jaan Daniel omal palvel Viljandi 3. jsk. rahukohtunikuks.

Rahukogudes I astme kohtutena oli toimetusel üldse 11 004 asja (seal hulgas 1923. a. tulnud 6838 asja). Tulnud asjade hulgas on näidatud 1852 hoiuasja, kuna sundtäite- ja registreerimis-asjad, samuti ka Kr. Kp. S. § 277. j. t. põhjal lõpetamiseks ettepanud asjad arvustikuast on välja jäetud. Aruande-aasta jooksul lahendati ja lõpetati 6409 asja, nimelt 3943 tsiviil-asja, mille hulgas 2177 hoiu-asja, 2055 kriminaal-asja ja 411 adm. asja. Peale selle veel 1312 sundtäite- ja 1459 registreerimis-asja, mis 37 kohtuniku peale jaotatult välja teeb läbistikku iga kohtuniku kohta 248 asja, nimelt 114 raskemat liiki tsiviil-, kriminaal-

ja administratiiv-asja ning 134 kergemat liiki asja, nagu sundtäite-, hoiu- ja registreerimis-asjad.

Kriminaal-asju oli lõpetamiseks Kr. Kp. S. § 277. j. t. põhjal ette pandud 6218 ja nendest aasta jooksul lõpetatud 5843, mis iga kohtuniku kohta umbes 158 asja teeb.

Rahukogudes II astme kohtutena oli toimetusel 11294 asja (sealhulgas 1923. a. tulnud 9123 asja); neist on lõpetatud 8750 asja (77,74%) ja jäi lõpetamata 2514 asja (22,26%). Eelmise aasta eeskujul võiks läbivaadatud teise astme asjust umbes ühe kolmandiku, s. o. 2928 asja Rahukogu alaliste liikmete arvele panna ehk 79 asja iga kohtuniku kohta.

Kui esimese ja teise astme asjad kokku võtta, on Rahukogudes toimetada olnud 22298 asja. Samuti kui eelmisel aastal, täitis üks Tallinna-Haapsalu Rahukogu liikmeist ka aruande-aastal Tallinna Hoolekande-kohtu esimehe ametit.

Kohtu-uurijate ameteid oli aruande-aastal 38, seal hulgas 3 tähtsamate asjade jaoks, ja nimelt järgmiselt: Tallinna-Haapsalu ringkonnas 14 (nende hulgas 2 tähtsamate asjade jaoks), Tartu-Võru ringkonnas 12 (nende hulgas 1 tähtsamate asjade jaoks), Rakvere-Paide ringkonnas 7 ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 5. — Kohtu-uurijate hulgas oli ametis 8 kohtu-uurija kohuste-täitjat, kes Rahukogude poolt kohtuameti-kandidaatide hulgast nendele kohtadele käsutatud.

Kohtu-uurimise toimetusi oli 1923. aastal 8270; neist on lõpule viidud 6235 (eelmisel aastal 6798), mis iga üksiku kohtu-uurija kohta läbistikku 164 asja välja teeb, s. o. 24 asja vähem kui eelmisel aastal. — Kui nende hulgast kolme tähtsamate asjade kohtu-uurija poolt diendatud 64 toimetust ära eraldada, siis tuleb iga jaoskonna kohtu-uurija kohta 176 lõpetatud asja aastas (eelmisel aastal 203) ehk ligi 15 asja kuus, mis vastab ka enne-revolutsiooniaegse Vene kohtu-uurija tegevusele. — Lõpetamata jäi eeluurimis-toimetusi 2035.

Kõige suurem hulk lõpetatud uurimisi on näidatud Pärnu 1. jaoskonnas, nimelt 312 asja, siis Narva 2. ja Tapa jaoskonnas kummaski 282 asja, Tallinna 1. jaoskonnas 269 asja, Pärnu 2. jsk. 259 asja ja Petseri jaoskonnas 251 asja.

Rahukohtu jaoskondi oli riigis avatud 50, nimelt Tallinna-Haapsalu ringkonnas 16, Tartu-Võru ringkonnas 16, Rakvere-Paide ringkonnas 10 ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 8. Suurem hulk neist oli rahukohtunikudega täidetud, ainult Tallinna-Haapsalu ringkonnas olid mõned vabad kohad, kus lisa-rahukohtunikud, kohtuameti-kandidaadid või teiste jaoskondade kohtunikud aset täitsid. Aasta lõpu poole (26. novembril) vabanes ka Paide jsk. rahukohtuniku koht.

Aruande-aastal rahukohtunikud e toimetada olnud asjust on aasta jooksul lahendatud 87785 asja (eelmisel aastal 80366 asja), mis läbiseigi iga kohtuniku kohta välja teeb 1755 asja (eelmisel aastal 1674 asja). Aasta lõpul oli lõpetamata 9128 asja ehk jaoskonna kohta läbistikku 183 asja, s. o. pisut rohkem kui 1 kuu tööhulk. Kõige suurem läbivaadatud asjade hulk oli Tallinna 2. jaoskonnas, nimelt 4167 asja, selle järele Tallinna 7. jsk. — 3574 asja. Teistes jaoskondades ei tõusnud asjade arv üle kolme tuhande. Kõige väiksem asjade arv oli Viljandi 3. (end. 7.) jaoskonnas, nimelt 356 asja. Viimases jaoskonnas täitis rahukohtunik Hoolekande-kohtu esimehe ametit. Linnade, iseäraldi Tallinna ja Tartu linna jaoskondades on asjade arv suurem kui maa-jaoskondades. Läbiseigi võttes lahendati iga rahukohtuniku poolt Tallinna-Haapsalu ringkonnas 2198 asja, Tartu-Võru ringkonnas 1765 asja, Rakvere-Paide ringkonnas 1423 asja ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 1272 asja. Peale oma otsekohese töö jaoskonnas võtsid rahukohtunikud osa Rahukogu istungitest Rahukogu teise, osalt, iseäraldi Rahukogude väljasõidu-istungitel, veel esimese astme asjus. Rahukogu teise astme asjust tuli iga rahukohtuniku kohta ümarguselt 117 asja. Ka on üksikud kohtunikud osa võtnud liikmetena mitm suguste

sega-asutuste istungitest, nagu maakorraldamisse, vangis-, maksu- j. t. asjadesse puutuvates asutustes.

Kohtute kohtulist tegevust iseloomustavad sisuliselt järgmised arvud.

Kohtupalatis 1923 aasta jooksul lõpetatud üldarvule 1165 võib vastu seada samal aastal Riigikohtule tulnud 241 kaebust Kohtupalati otsuste peale, mis esimesest arvust oleks 20,7% (eelmisel aastal 19%). Riigikohtus 1923. a. läbivaadatud 189 Kohtupalati asjast tühistati otsused 32 asjas, mis välja teeb 16,9%, nimelt 65 tsiviil- ja 13 otsust ehk 20% (eelmisel aastal 9%) ja 124 kriminaal-asjas 19 otsust ehk 15,3% (eelmisel aastal 18%).

Rahukogudes kui II astme kohtutes lahendatud asjade üldarvule 8780 võib vastu seada Riigikohtule aruande-aastal tulnud kaebused Rahukogu otsuste peale üldarvus 1710 (nende seas valvekorras 6 kaebust), mis umbes 19% esimesest arvust välja teeb. Riigikohtus läbivaadatud 1274 ja Rahukogude II astme asjas on otsused tühistatud 276 ehk läbistikku 21%, nimelt 446 tsiviil-asjas 148 ehk 33% ja 828 kriminaal-asjas 128 ehk umbes 15%. — Üksikute Rahukogude suhtes oleks tähendada, et tsiviil-asjus on tühistatud Tallinna-Haapsalu Rahukogu 186 otsusest 73 ehk 39,25%, Tartu-Võru Rahukogu 121 otsusest 32 ehk 26,45%, Rakvere-Paide Rahukogu 38 otsusest 15 ehk 39,47% ja Viljandi-Pärnu Rahukogu 101 ot-

susest 28 ehk 27,72%. — Kriminaal-asjus on tühistatud Tallinna-Haapsalu 216 asjas 51 ehk 23,61%, Tartu-Võru Rahukogu 375 asjas 46 ehk 12,27%, Rakvere-Paide Rahukogu 106 asjas 12 ehk 11,32% ja Viljandi-Pärnu Rahukogu 131 asjas 19 ehk 14,50%. —

Rahukogudes kui I astme kohtutes lahendatud asjade üldarvule 6409 võib vastu seada Kohtupalatisse Rahukogude otsuste peale antud edasikaebuste teel aasta jooksul tulnud uute asjade üldarvu 1496 ja Riigikohtule antud 147 revisjonikaebust administratiiv-asjus, kokku 1643, mis üldiselt 25,63% esimesest arvust välja teeb. Administratiiv-asjus on muudetud otsuste protsent 28,14% (eelmisel aastal 36,36%); nimelt on muudetud Tallinna-Haapsalu Rahukogu 19 asjas 2 ehk 10,53%, Tartu-Võru Rahukogu 69 asjas 27 ehk 39,13%, Rakvere-Paide Rahukogu 29 asjas 9 ehk 31,03% ja Viljandi-Pärnu Rahukogu 32 asjas 4 ehk 12,5%.

Aruande-aastal muudeti Riigikohtus läbivaadatud Rahukogude ja rahukohtunikkude otsustest adm. asjus, üldarvus 230, ära 74 ehk 32,17% (eelmisel aastal 41%).

Rahukohtunikkude juures aasta jooksul lahendatud asjade üldarvule 87785 võib vastu seada Rahukogudele samal aastal antud edasikaebused üldarvus 9123, mis esimesest arvust välja teeb 10,39% (eelmisel aastal 10,5%).

Riigikohtu esimees K. Parts.

Kas on Kohtuministeriumi tarvis?

(Jutuajamine kohtuminister hra. R. Gabreliga)

Viimasel ajal on mõnes ajalehes ilmunud kirjutusi, milledes püütakse tõendada, et Kohtuministerium olevat meie oludes ülearune asutus, sest tal puuduvat erilised ülesanded, mis tema olemasolu õigustaksid.

Ka üksikute poliitiliste tegelaste poolt on juba ennemini ühel või teisel puhul avaldatud arvamist, et meil tuleks Kohtuminis-

terium kaotada ja tema asemele seada mingisugune üleprokurööri või valitsuse juriidilise nõuniku amet, kus juures on osutatud Soome eeskujule peale. Soome oludega ei ole ma isikliku vaatlamise kaudu tutvunud, aga Soome riigi Põhiseaduse ja sellekohase kirjanduse järele otsustades leiame, et Kohtuministeriumi ärakaotamise kavatsuse suhtes Soome meile mingit eeskujut ei paku,

vaid otse vastupidi: kui tahaksime Soome eeskuju järele käia, siis peaksime ühe kohtuministri asemel kolm selletaolist võimukandjat ametisse panema, sest Soomes on olemas Kohtuministeerium kohtuministriga eesotsas ja peale viimase veel n. n. „õigus-kantsler“ ja eduskonna „õigusasjamees“ ehk juriskonsult, kes kolmekesi omavahel jagavad neid ülesandeid, mis meil üksi kohtuministri peale on pandud.

Nüüd võidakse küsida, missugused on siis need ülesanded, kuna ometigi teiselt poolt seletatakse, et Kohtuministeeriumil ega kohtuministril mingisuguseid erilisi ülesandeid ei olevatki, sest Põhiseaduse järele on meil kohus rippumatu ja kohtunikke määrab ametisse mitte kohtuminister, vaid Riigikohus. Sellele seletusele lisatakse veel juurde, et kohtuminister, kui poliitiline tegelane, ei kõlbavat prokuratuuri juhtijaks ja et vangistusametuste valitsemist võivat sama eduga või veel edukamalt teostada mõni teine ministeerium. — Seesugused seletused on pealiskaudsed ja näitavad, et nende autorid ei ole vaevaks võtnud süveneda asjasse, millest nad räägivad ja kirjutavad, või on endid juhtida lasknud mõnesugustest kõrvalistest motiividest.

Mis puutub kõige pealt kohtu rippumatusse, siis ei ole see mingisugune meie riigikorra iseärasus. Kohtu rippumatust tunnustatakse igas õiguslikes riigis (ka tsaariaegsel Venemaal on see põhimõtte läbi viidud 1864. aasta kohtuseadustes) aga küsile ei ole sellest tehtud järeldust, et Kohtuministeerium oleks ülearune. Säärase järelduse võib teha ainult see, kes kohtu rippumatuse mõistest õieti aru ei saa või ei taha aru saada. Selle mõiste sisu on, et kohus peab olema täitsa iseseisev õigusemõistmise suhtes, et õigusemõistmine peab sündima vabalt igasugusest välisest mõjust või survest. Et selle põhimõtte teostamiseks tarvilikke eeltingimusi luua, on kohtunikud oma teenistusõiguste poolt seatud erilisse seisukorda võrdlemisi teiste riigiametnikkudega: seaduslikult on nad suure-

mal määral kindlustatud ja kaitstud igasuguse omavoli tarvitamise eest nende poolt, kellele kuulub administratsioon ja järelevalve nende üle. Sellest ei saa aga järeldada, et kohus peaks teotsema mingisuguse riigina riigis, ilma orgaanilise ühenduseta üldise riigivalitsemise aparaadiga, sest niisama kui valitsus, teostab ka kohus riiklikku võimu, s. o. teotseb riiklikes huvides ja täidab riiklike ülesandeid, ja sellepärast on tarvilik nende mõlemate tegevust teataval määral kokkukõlas hoida, kuna nad muidu vastupidistes sihtides võiksid teotse ja hakata, mis ei vastaks riigi huvidele.

Selleks tegevuse kokkukõlastamiseks ongi tarvis luua sidet kohtuvõimu ning valitsusvõimu vahel, ja seda on siinamaale meil ja mujal tehtud Kohtuministeeriumi kaudu.

Tekib küsimus: kas selleks sideme loomiseks on tarvis erilist kohtuministeeriumi? Kas ei võiks seda teha ka mõne teise, kuid ülesandeid teostava ministeeriumi, näiteks Siseministeeriumi kaudu ehk kas ei võiks kohtuvõim otsekohe ilma vahelülita astuda ühendusse valitsusvõimuga?

Selle peale peab vastama esiteks, et kuna kohtud oma tegevuse iseloomu ja sisemise korralduse poolest täitsa erinevad teistest riigiasutustest, siis on edukuse mõttes tarvilik ja loomulik, et nende esindajaks valitsuses oleks eriline organ, kui üldse tahetakse tunnustada riiklikkude ülesannete teostamise juures tööjaotuse põhimõtet erialade järele. Teiseks on kohus riiklikus elus liiga tähtis tegur selleks, et tema esindamist teha kõrvaliseks ülesandeks ühele või teisele ministeeriumile, kellel oma eriala poolt midagi ühist ei ole kohtu huvidega ja kes muude ülesannetega vahest juba küllalt koorimatud on.

Kohut seada valitsusega otsekoheesse ilma vahelülita ühendusse on minu arusaamise järele tehniliselt võimatu; ühenduse loomiseks on mingisugune vahemees füüsilise isiku näol tingimata tarvilik. Kui seesuguse vahemehe osa tahetaks ühendada mõne kõrgema kohtuametiga, näit. Riigikohtu

esimehe omaga, siis tähendaks see kõrgema kohtuvõimu kandja ja ühtlasi sellega ka kohtu politikasse kiskumist, sest kui Riigikohtu esimees peaks kohut valitsuses esindama, siis peaksid tal ka valitsuse liikme õigused olema, s. o. ta peaks valitsuses mitte ainult kaasaraäkida, vaid ka hääletada ja otsustada võima, kuna ta muidu paluja seisukorda satuks ja kohus ikkagi ilma tegeliku esinduseta jääks. Valitsuseliikme õigustega on aga paratamata seotud poliitiline vastutus, ja seda panna isiku peale, kes meie kõrgema kohtu eesotsas seisab, tähendaks kohtu ripumatuse põhimõtte rikkumist ja õigusemõistmise seadmist poliitiliste mõjude alla.

Kohtuministeeriumi kaotamise pooldajad, vähemalt üks nendest, kelle kirjutus hiljuti ajalehes ilmus, näevad aga hädaohtu juba selles, et prokuratuuri juhatab poliitiliselt vastutav isik-kohtuminister. Minu arusaamise järele võiks seisukord kujuneda hädaohtlikuks ennemini siis, kui prokuratuuri juhataks poliitiliselt mittevastutav isik, sest kui praegu kohtuminister oma tegevuses prokuratuuri juhina hakkaks liialdama või riigihuvide vastaselt talitama, siis võidaks temale Riigikogu kaudu press peale panna; mis saadaks aga säärasel korral teha siis, kui prokuratuuri eesotsas seisab poliitiliselt mittevastutav isik? Kohtu alla anda? Aga kui ei ole olemas seadusest üleastumist, vaid on tegemist ainult üleliigse agarusega või riigihuvidele mitte vastavate sihtide tagaajamisega? Igatahes on minu arusaamise järele täitsa loomulik ja otstarbekohane, et prokuratuuri eesotsas seisab valitsuseliige, sest prokurörid ei ole kohtunikud, vaid on valitsuse ametnikud, valitsuse esindajad kohtus, valitsus kannab vastutust nende tegevuse eest ja sellepärast peab valitsus ka seda tegevust juhtida võima oma liikme kaudu.

Üle minnes küsimuse juurde, kes võiks vangistus- ja kohtuasutuste valitsemist edukamalt juhtida, kas Kohtu- või mõni teine ministeerium, luban enesele tähendada, et siis, kui üldse valitsemise ülesannete teostamises tahetakse läbi viia tõõjaotust erialade järele, vangis-

tusasutuste organiseerimine ja valitsemine kuulub rohkem Kohtuministeeriumi kui mõne teise ministeeriumi erialasse, sest vangistus- ja kohtuasutuste pea-ülesanne on karistussihptide teostamine, mis omakorda on üks osa kriminaalõigusemõistmisest enesest, nimelt selle lõppjärk. Karistussihid on igal maal kindlaks määratud maksva kriminaalseadustiku karistussüsteemis, mis aeg-ajalt ikka muutub ja täieneb, selle järele, kui võrd võrdse kriminaalteaduse saavutused suudavad seadusandluses läbi lüüa. Kohtuvõim võib ainult siis tagajärjerrikkalt teostada, kui vangistus- ja kohtuasutuste organiseerimine ja valitsemine sünnib täpsalt selle järele, kuidas seda nõuavad karistussüsteemis kindlaks määratud sihid. Et nende sihtide kohaselt saab vangistus- ja kohtuasutusi organiseerida ja valitseda kõige edukamalt see võimkond, mis kõige lähemas ühenduses seisab kohtuasutustega ja kohtumõistmisega, s. o. Kohtuministeerium, see tohiks küll iseenesest arusaadav olla. Sellele arutundmisele on jõutud ka mitmel pool välisriikides. Nii on Belgias vangistus- ja kohtuasutuste valitsemine Kohtuministeeriumi võimkonda läinud juba 1832. a., Austrias — 1865. a., Venemaal — 1895. a. Samuti kuuluvad vangistus- ja kohtuasutused Kohtuministeeriumi alla ka Rootsis, Soomes, Leedus ja Tšehhoslovakkias ning viimasel ajal ka Saksamaal.

Arvan, et nende seletustega on ümberlükatud väide, nagu ei oleks Kohtuministeeriumil erilisi ülesandeid, mis tema olemasolu õigustaksid. Ülevaatlikkuse pärast lisan aga veel juurde, et praegu seisavad kohtuministri ülesanded maksvate seaduste järele kohtute ja vangistus- ja kohtuasutuste üldises administratsioonis ja järelevalves nende tegevuse üle, prokuratuuri juhtimises, seaduste kodifitseerimises ja nende avaldamise kontrollimises, valitsuse juriskonsuldi kohuste täitmisel ja kohtualasse puutuvate seaduste eelnõude kokkuseadmises. Kui tullakse seletama, et kohtualal ei olevat kohtuministril enam midagi tegemist, siis eksitakse, sest meil maksab praegu veel vene-aegne kohtuasutuste seadus ja sellepärast tuleb kohtu-

ministril täita ka kõik need ülesanded, mis selles seaduses tema kohta on ette nähtud. Ära on jäänud ainult kandidaatide ettepanemine kohtunikkude kohtade peale kohtumistri poolt, kuna kohtunikkude ametisse määramine ka Vene ajal üldiselt kohtumistri võimupiiri ei kuulunud.

Üksikasjaliselt vastata nende põhjendamata etteheidete peale, mis on viimasel ajal tehtud Kohtuministeeriumile ja minule mõnes ajalehes avaldatud kirjutuses, ei leia ma kohaseks ega tarvilikuks, kuid siiski ei tahaks ma tähendamata jätta, et vangimajade peavalitsuse ärakaotamise küsimuse olen mina isiklikult üles võtnud ja selle juures ennast juhtida lasknud ainult riigihuvidest, arvates sellega vastu tulla ka Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu soovidele, kuna niihästi siin kui seal on mitmel puhul kõne olnud sellest, et meil on liiga palju kõiksuguseid peavalitsusi ja osakondi, ilma milledeta võiks läbi saada. Sellepärast on täitsa aluseta kõik viimsel ajal minu ja mõne Kohtuministeeriumi kõrgema ametniku kohta suusõnal ja ajakirjanduses laialilaotatud jutud, nagu oleks vangimajade peavalitsuse ärakaotamise küsimuse ülesvõtmisel tõukejõuks olnud mingisugused isiklikud huvid (ehk omakasu-püüded). Nähtavasti on säherdused jutud lendu lastud „oma naha kaitsmise“ politika sihiga isikute poolt, kellede huvisid riivab vangimajade peavalitsuse ärakaotamise küsimus. Vististi samast allikast on ammutatud ka teated, mis sisalduvad „Kaja“ artiklis „Veel Kohtuministeeriumist ja vangimajade peavalitsusest“. Selles nimetatakse Kohtuministeeriumi vähikuks vangide tööstuse asjas ning vangimajade peavalitsuse võõrasemaks ja ülistatakse vangimajade peavalitsuse tegevust sellel alal. Ma ei taha salata vangimajade peavalitsuse teenuseid vangide tööde organiseerimises, vaid tähendan ainult, et kõik, mis sellel alal on tehtud, on sündinud ikkagi „võõrasema“ juhatuse ja järelevalve all, ja kus seda järelevalvet on nõrgendatud ning „võeraspoega“

lastud enam-vähem omapead talitada, seal on asi kippunud kriminaalseks minema, nagu seda tõendavad kohtutoimetused, milledest mõned praegugi veel käimas on (Türsamäe metsa-operatsioon, Palupere mõisa majapidamine jne.).

Mis puutub sellesse miljonisse, mis Harku turbarabas tänavu kevadel olevat kohtumistri süü läbi kaduma läinud, siis on see artikli kirjutaja mõttekujutus; tegelikult ei ole säherdust kahju olnud. Asi seisab selles, et tänavu kevadel, arvesse võttes, et Harku turbatööstuse jaoks olid muretsetud uued töötamis-abinõud (transportöörid), mis töö edukust pidid suurendama, tõstsin mina iga päeva kohta väljatöötava turbahulga normi, aga seda minu korraldust ei suutnud vangimaja administratsioon kas oskuse või hea tahtmise puudusel läbi viia, mispärast ma ta mõne päeva pärast ära muutsin, normi endiseks jättes. Kahju ei ole sellest tekkinud, ei ole selle puhul ka mingisugust „streiki“ olnud.

Kesselaidu kohta tähendan, et ma vangimaja ehitamist sinna otstarbekohaseks ei pea, sest et see liiga suurte kuludega ühendatud oleks: tasu maa võõrandamise eest, sadama ehitamise, vangide vedamise ning toiduainete ja varustuse kohaletoimetamise kulud, lisapalgad valvepersonalile, kelle koosseis pealegi õige suur peaks olema, kuna mässu puhul väljastpoolt abi ruttu saadaval ei oleks. Kuigi kuulujutud seal leiduva suurevärtuslise litograafilise kivi kohta tõendust leiaksid, siis ei tarvitse ometigi tingimata vangid tema väljatöötajateks olla.

Sunnitööliste vangimaja kavatses Kohtuministeerium ehitada, kui Riigikogu selleks raha lubab, Harku mõisa maa peale, kus leidub maapinna ligidal paks paekivi-kiht, nii et seal praeguse vangide turbatööstuse ja põllutööstuse kõrval võiks sisse seada kivitööstuse trepi- ja ehituskivide valmistamiseks.

Riigikohtu tegelus.

Administratiiv osakond.

Kas alluvad kaebused vallavalitsuste korralduste peale õpetajate korterite vaherahade asjus tsiviil või administratiiv kohtule?

Vastus:

Administratiiv kohtukorras Rahukohtunikule.

Õpetajate Palga Seaduse (R. T. nr. 41—1921 a.) kujundab osa riigiteenistuse seadusest ja nõudeid, mis rajatud nimetatud seadusele, tuleb pidada nõueteks teenistuse õiguste kohta. Viimast liiki nõude ei kuulu lahendamisele Tsiviil Kohtup. Sead. § 1 põhjal tsiviil kohtu korras, vaid administratiiv— ja ühes sellega ka administratiiv kohtukorras. Sellepärast kuuluvad kaebused vallavalitsuste korralduste peale õpetajate korterite vaherahade asjus, mis põhjenevad Õpetajate Palga Seaduse § 9 märkus 1 peal, Rahukohtuniku arutusele Administratiiv kohtukorra § 4 alusel.

(R. Adm. t. 1924 a.)

Tsiviil osakond.

Laste kohustus oma vanemaid toita.

Kui vanemad abitusse olekusse ja vaesusesse langevad, siis on lapsed kohustatud nende eest hoolitsema ja neile abiks olema (B. Ts. Õ. § 209). Hoolitsemise all tuleb mõista ka igapäevase ülespidamise andmist, niipalju kui last. l selleks jõukust ulatab. Ülespidamise andmist peab laste solidaarseks kohustuseks lugema. Laps, kelle käest vanem ülespidamist nõuab, ei saa sellest kohustusest vabaneda ettekäände all, et ta valmis on ainult oma osa andma ja et vanem teiste laste peale langevat osa nende käest peaks nõudma. Iga laps, kelle poole vanem ülespidamisenõudega pöörab, peab seda täiel määral täitma, kusjuures talle muidugi õigus jääb vanema ülespidamise kuludeks välja-

antud summa proportsionaalset osa oma vendade-õdede käest tagasi nõuda (Tsiv.-osak. toim. nr. 789—1924. a.).

Võõra maa peal ehitatud hoonete äravedamise õigus.

Metsade Peavalitsuse vastu tõstetud nõudes seletas nõudja Hans Einbaum, et ta pidanud 45 aastat Selja metsavahi-kohta ja ehitanud sinna omal kulul elumaja, aida ja lauda; palus sellepärast need hooned tunnistada tema, Hans Einbaumi, omanduseks ja temale luba anda neid säält ära vedada. Kostja volinik vaidles nõudmise vastu, seletades, et Maaseaduse § 10.—14. järele jäävad hooned riigi omanduseks. Nii rahukohunik kui ka Rahukogu, käsitades Balti Tsiviilõiguse § 772, lükkasid nõudmise tagasi leides, et nõudjal puudub seaduslik alus hoonete äravedamiseks ja et nõudja ei ole kindlaks teinud, et tal õigus ja voli oleks neid hooned ära vedada. Selle otsuse peale andis nõudja volinik Riigikohtusse kassatsiooni-kaebuse.

Riigikohus leiab, et kaebuse rahuldamiseks ei ole põhjust. Nõudja Einbaum oli hoonete ehitamise ajal maaomaniku metsavaht, seisis juriidilises vahekorras maaomanikuga. Balti Tsiviilõiguse § 772. all oleva märkuse järele peab seesugusel juhtumusel hoonete ja ehituste suhtes poolte vahel olnud juriidilise vahekorra kohta käivaid määrusi kohaldama. Sama õiguse § 4066., 562., 582. ja 583. sisust järgneb aga, et säärastel kordadel võib ehituste äravedamise õigust teostada ainult siis, kui maaomanik sellega nõus on. Käesoleval korral ei olnud maaomaniku esindaja hoonete äravedamisega mitte nõus ja hoonete ehitajal ehk tema õiguste pärijal jääb hoonete äravedamise asemel ainult võimalus nende eest maaomanikult ehk selle õiguste pärijalt vastavat tasu nõuda (Tsiviil-osak. toim. nr. 97—1924. a.).

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Tellimise hind: 400 mk. aast. (8 nummert)
Üksik number 50 mk.